

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

TO THE QUESTION OF DETERMINING THE EFFECTIVENESS OF MANAGEMENT OF THE SYSTEM OF COMPULSORY SOCIAL INSURANCE IN UKRAINE

У статті досліджено роль соціального страхування у фінансовій системі держави. Розглянуто фінансовий аспект обов'язкового соціального страхування. Запропоновано використання низки критеріїв для оцінки ефективності управління системою соціального страхування. Проведено аналіз показників соціального страхування за останні роки. Обґрунтовано, що використання на практиці критеріїв оцінки сприятиме ефективному управлінню системою соціального захисту в Україні.

Ключові слова: соціальне страхування, матеріальне забезпечення застрахованих осіб, соціальні послуги, управління соціальним страхуванням, критерії оцінки ефективності управління.

В статье исследована роль социального страхования в финансовой системе государства. Рассмотрен финансовый аспект обязательного социального страхования. Предложено использование ряда критериев для оценки эффективности управления системой социального страхования. Проведен анализ показателей социального стра-

хования за последние годы. Обосновано, что использование на практике критериев оценки будет способствовать эффективному управлению системой социальной защиты в Украине.

Ключевые слова: социальное страхование, материальное обеспечение застрахованных лиц, социальные услуги, управление социальным страхованием, критерии оценки эффективности управления.

The article examines the role of social insurance in the financial system of the state. The financial aspect of compulsory social insurance is considered. The author proposes the use of a number of criteria for assessing the effectiveness of the social insurance system management. In the coverage of the criteria, the analysis of social insurance indicators in recent years has been carried out. It is substantiated that the use in practice of the evaluation criteria will contribute to the effective management of the social security system in Ukraine.

Key words: social insurance, material security of insured persons, social services, management of social insurance, criteria for assessing the effectiveness of management.

УДК 369.032

Петрушка О.В.

к.е.н., старший викладач кафедри фінансів імені С.І. Юрія Тернопільський національний економічний університет

Постановка проблеми. Забезпечення максимально високого рівня добробуту громадян та соціальної стабільності суспільства є одним з актуальних завдань держави. Досягнути цього можливо шляхом удосконалення діючої системи соціального захисту, домінуючим складником якої виступає соціальне страхування. Основна роль соціального страхування полягає у забезпеченні застрахованих осіб матеріальними благами та послугами внаслідок настання певних соціальних ризиків: старості, хвороби, безробіття, втрати годувальника та ін. Саме завдяки ефективному управлінню органів соціального страхування можна досягнути високих соціальних стандартів та створити нову модель соціального захисту в Україні, яка відповідатиме принципам соціальної справедливості та економічної ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемні питання стосовно управління системою соціального страхування є предметом дослідження як зарубіжних, так і вітчизняних науковців: В. Базилевича, О. Білик, М. Горної, С. Кропельницької, К. Павлюк, К. Савченко, М. Сєдової, М. Хювнера, В. Роїка та ін. Проте подальшого вивчення потребують питання визначення основних параметрів оцінки ефективності управління фондами соціального страхування в Україні.

Постановка завдання. Головною метою дослідження є визначення основних критеріїв оцінки ефективності управління фінансовими

ресурсами фондів соціального страхування та їх детальний огляд.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Розвиток та функціонування системи соціального страхування в Україні є одними з найважливіших завдань соціальної політики нашої держави, яка полягає у забезпеченні гарантійних прав та матеріального захисту громадян, що опинилися у скрутному становищі внаслідок настання певних страхових ризиків. Виходячи із цього, управління системою соціального страхування забезпечується виконанням низки завдань, серед яких: класифікація ризиків, які підлягатимуть обов'язковому соціальному страхуванню, встановлення рівня соціальних внесків, забезпечення компенсацій втраченого заробітку в разі настання страхових випадків та організація їх виплат застрахованим особам, планування доходів та витрат фондів соціального страхування, адміністрування страхових внесків, а також контроль над формуванням та використанням фінансових ресурсів соціального страхування.

Підвищення рівня ефективності управління системою соціального страхування в Україні вимагає вирішення низки важливих завдань, що полягають у забезпеченні необхідною кількістю та структурою трудових ресурсів; скороченні розривів між рівнями матеріального забезпечення працюючих та непрацюючих громадян; формуванні фондів грошових коштів для покриття соціальних виплат та

ін. Основними проблемами системи соціального страхування є недосконалість та розбіжність законодавчої бази у сфері соціального страхування, високі адміністративні витрати фондів соціального страхування, які створюють перешкоди для забезпечення матеріальних виплат застрахованим особам, низька якість надання соціальних послуг, а також здійснення неефективного управління соціальними процесами в державі [1, с. 1349].

Для визначення ефективності управління системою соціального страхування доцільно застосувати критерії оцінки, які розглянемо нижче.

Дотримання міжнародних стандартів мінімальних норм соціального захисту. Міжнародні стандарти «Про мінімальні норми соціального забезпечення» № 102 були затверджені ще в 1952 р. у Женеві на 35-й сесії Генеральної конференції Міжнародної організації праці (МОП), а ратифіковані Україною лише в березні 2016 р. Цей документ передбачає не тільки страховий, а й бюджетний механізм забезпечення соціальних виплат, установлює мінімальні розміри виплат у разі настання страхових випадків, які можуть сягати 40–50% від розміру середньої заробітної плати залежно від характеру страхового ризику, категорії осіб, яким можуть бути призначені соціальні допомоги, а також основні нормативи щодо строків виплат та їх періодичності. Сьогодні досить проблематичним для України є дотримання мінімальних стандартів, визначених Конвенцією № 102, особливо в галузі медичного та пенсійного забезпечення. Спостерігається негативна тенденція стосовно фінансового забезпечення закладів охорони здоров'я, залишаються невирішеними питання запровадження обов'язкового медичного страхування, а також забезпечення лікарськими препаратами під час амбулаторного обслуговування. Щодо пенсійного забезпечення, то, згідно з нормами Конвенції, мінімальний розмір пенсії за віком, інвалідністю чи втрати годувальника повинен становити не менше 40% від середньої заробітної плати в регіоні [2, с. 36]. Починаючи з 2008 р. мінімальний розмір пенсій із компенсаціями та соціальними доплатами в Україні пови-

нен бути не нижче прожиткового мінімуму. Якщо порівняти середній прожитковий мінімум пенсіонера із середньою заробітною платою в Україні, то станом на 01.07.2018 цей показник становить близько 17% (рис. 1), що є підтвердженням незадовільного стану соціального забезпечення українських громадян та не відповідає вимогам стандартів Міжнародної організації праці.

Обґрунтованість страхових тарифів. Установлення розміру страхових тарифів на обов'язкове соціальне страхування повинно здійснюватися виходячи з оцінки зміни частоти страхових випадків. При цьому важливим є наявність кореляційного зв'язку між динамікою кількості потерпілих у результаті настання страхової події і незмінністю тарифів та той чи інший вид соціального страхування. Щодо України, то зміна ставки єдиного соціального внеску загалом або ж у розрізі відрахувань до фондів соціального страхування відбувається під впливом таких економічних чинників, як дефіцитність бюджетів фондів соціального страхування, податковий тягар, тиск роботодавців та ін.

Стабільність нормативно-правової бази соціального страхування. Як показує практика, законодавча база щодо соціального забезпечення громадян нашої держави є вкрай нестабільною, що створює перешкоди для ефективного управління системою соціального страхування. Наприклад, для того щоб бачити позитивні зрушення у розвитку державного пенсійного страхування, зокрема його накопичувального складника, необхідно забезпечити стабільність пенсійного законодавства в довгостроковій перспективі [4]. Для цього, на нашу думку, варто здійснювати кожні три-п'ять років незалежну актуарну оцінку формування пенсійних накопичень, що дасть змогу приймати виважені рішення на рівні держави стосовно величини тарифів на пенсійне страхування.

Адміністрування внесків на обов'язкове соціальне страхування. Проведена в 2013 р. в Україні реформа адміністрування єдиного соціального внеску у довготерміновій перспективі, на нашу думку, негативно впливатиме на розвиток державного соціального страхування. Так,

Назва показника	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р. (станом на 01.07.2018)
Прожитковий мінімум для осіб, що втратили працездатність, грн.	949,00	1247,00	1373,00	1435,00
Середньомісячна заробітна плата, грн.	4207,33	5187,33	7105,43	8377,83
Співвідношення прожиткового мінімуму до середньомісячного розміру заробітної плати, %	22,55	24,04	19,32	17,13

Рис. 1. Оцінка стану соціальної політики України за 2015–2018 рр.

Джерело: складено автором на основі [3]

відповідно до визначених повноважень, фонди соціального страхування втратили мотиви до мобілізації необхідних обсягів сплаченого єдиного соціального внеску. Крім того, послаблюється зв'язок між заохочувальними заходами фондів соціального страхування та зростанням їхніх доходів. Через це в останніх зменшуються стимули розробляти і застосовувати інноваційні заходи, спрямовані на поглиблення фінансової грамотності населення та розуміння необхідності участі в державному соціальному страхуванні. Варто також зазначити, що уніфікація адміністрування єдиного соціального внеску та податків ще більше стирає межі між цими платежами в очах учасників соціального страхування, які мають цілком різну економічну природу. Передача повноважень щодо прогнозування надходжень єдиного соціального внеску та їх аналізу до Державної фіскальної служби України, на нашу думку, підриває спроможність фондів соціального страхування самостійно формувати стратегію розвитку та реалізовувати її на практиці.

Незважаючи на наявні системні недоліки наявної системи адміністрування єдиного соціального внеску, в короткотерміновому періоді її застосування, на нашу думку, все ж може справляти позитивний вплив на мобілізацію єдиного соціального внеску в Україні. Сьогодні в нашій державі функціонує великий тіньовий сектор економіки зі значним поширенням нелегальної зайнятості та неофіційної оплати праці. Отже, для масштабного зменшення цього сектору об'єктивно необхідні нестандартні радикальні заходи, спрямовані насамперед на легалізацію зайнятості та оплати праці. У цьому контексті розширення повноважень органу, що здійснює адміністрування єдиного соціального внеску, створить кращі передумови для вирішення цього дуже важливого завдання для розвитку системи соціального страхування в Україні.

Відсутність у органів управління ресурсами соціального страхування функцій та завдань, не пов'язаних із соціальним страхуванням. Практично всі фонди соціального страхування, крім основних функцій стосовно соціального забезпечення застрахованих громадян, виконують додаткові функції, які знаходяться поза межами управління фінансовими ресурсами обов'язкового соціального страхування. Наприклад, територіальні органи Пенсійного фонду України щороку виконують низку додаткових функцій (надання соціальної допомоги різним категоріям населення), які ускладнюють потоки фінансових ресурсів, документообіг, контроль над формуванням та використанням коштів державного соціального страхування. Крім того, спостерігається негативна тенденція «здорожчання» таких соціальних виплат.

Точний розрахунок планових та прогнозних показників системи соціального страхування. Велике значення під час управління фінансовими ресурсами соціального страхування мають коректний розрахунок планових і прогнозних показників доходів та витрат органів соціального страхування та мінімальне залучення коштів з єдиного казначейського рахунку держави. В останні роки загострилися проблеми з належним наповненням фінансовими ресурсами бюджетів фондів соціального страхування України. Так, наприклад, органи державного управління вдавалися до залучення коштів єдиного казначейського рахунку для покриття тимчасових касових розривів бюджету Пенсійного фонду України. Проте, як свідчить вітчизняний досвід, для недопущення заборгованості з виплат пенсій здебільшого позички надають і тоді, коли на єдиному казначейському рахунку залишається фактично недостатньо коштів, що не забезпечують навіть видатки державного та місцевих бюджетів. Це створює соціальну напругу, насамперед, в органах місцевого самоврядування, які, маючи на своїх рахунках кошти, не можуть вчасно розрахуватися за одержані товари, роботи, послуги [5, с. 32].

Обґрунтованість страхових резервів та ефективність їх використання. Фінансові ресурси резервного фонду формуються для своєчасного фінансування поточних витрат фондів – матеріального забезпечення застрахованих або страхових виплат потерпілим у разі настання страхових випадків унаслідок стихійного лиха. Рішення про зарахування тимчасово вільних коштів, у тому числі резерву коштів фондів, на депозитний рахунок приймає правління за умови, що дані фінансові ресурси, за попередніми розрахунками, не підлягають використанню для здійснення поточних виплат протягом найближчих 15 календарних днів. При цьому загальний залишок на поточному казначейському рахунку того чи іншого соціального фонду не може бути менше ніж 50% місячної потреби в коштах [6].

Можливість самостійного розрахунку застрахованим призначених їм сум страхових виплат (пенсій, соціальних допомог, компенсаційних виплат). У зв'язку з реформуванням системи соціального страхування в Україні та постійними змінами у законодавстві стосовно ставок єдиного соціального внеску, розмірів відрахувань до фондів, змінами страхового стажу та розмірів інших соціально важливих показників існує значна складність у самостійному розрахунку застрахованими соціальних виплат, які належать їм по різних видах соціального страхування. Велику роль у виконанні завдання належного інформування громадян про їхню роль у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні, на нашу думку, може відіграти запровадження єдиної інформаційної системи, яка покликана надавати

інформацію про очікуваний розмір соціальних виплат після внесення до системи необхідних параметрів (розміру середньомісячної заробітної плати застрахованого, страхового стажу, наявної групи інвалідності та ін.). Автоматизована система інформування про очікувані соціальні виплати дасть змогу підвищити фінансову грамотність застрахованих осіб та спонукатиме останніх до того, щоб належним чином реагувати в разі уникнення працедавцем передбаченої законодавством сплати єдиного соціального внеску.

Доцільність залучення недержавних фінансових інституцій до управління коштами обов'язкового соціального страхування. Крім держави, яка представлена фондами соціального страхування, на страховому ринку можуть проводити діяльність недержавні організації (страхові компанії та недержавні пенсійні фонди) у сфері соціального страхування, які доповнюють асортимент ринку страхування спеціальними послугами. Залучення недержавних фінансових інститутів з обов'язкового пенсійного або медичного страхування доцільне тільки тоді, якщо доходи від інвестування фінансових ресурсів соціального страхування, що є в їх розпорядженні, значно перевищують їхні адміністративно-управлінські видатки.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, урахувавши вищезазначені критерії, під час прийняття управлінських рішень керівні органи фондів соціального страхування зможуть оптимізувати використання фінансових ресурсів системи соціального захисту, вдосконалити адміністрування соціальних внесків та діяльність уповноважених органів, зробивши її більш прозорою та зрозумілою для застрахованих осіб, а також забезпечити інтеграцію України в міжнародну систему соціального страхування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Чебан І.А., Абрамова А.С. Оцінка стану системи соціального страхування в Україні. Молодий вчений. 2017. № 11 (51). С. 1346–1350.
2. Sedova M.L. Criteria for evaluating the effectiveness of compulsory social insurance system management. Вестник Финансового университета. 2012. № 1. С. 34–41.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstst.gov.ua>.
4. Hufner M. What Would Bismarck Have Done? URL: <http://www.theglobalist.com/StoryId=36515>.
5. Жаліло А.Я. Реформи державних фінансів України: перші результати та подальші перспективи: аналітична доповідь. К.: НІСД, 2011. 50 с.
6. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <http://www.msp.gov.ua>.

REFERENCES:

1. Cheban I.A., Abramova A.S. (2017) Ocinka stanu systemy socialnogo straxuvannya v Ukraini [An estimation of the state of the system of social security is in Ukraine]. Young Scientist. no. 11 (51). pp. 1346-1350.
2. Sedova M.L. (2012) Criteria for evaluating the effectiveness of compulsory social insurance system management. Announcer of financial university. no. 1. pp. 34-41.
3. Oficijnyj sajт Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrainy. Available at: <http://www.ukrstst.gov.ua> (accessed 22 September 2018).
4. Hufner M. What Would Bismarck Have Done? Available at: <http://www.theglobalist.com/StoryId=36515> (accessed 24 September 2018).
5. Zhalilo Y. A. (2011) Reformy derzhavnyx finansiv Ukrainy: pershi rezultaty ta podalshi perspektyvy [Reforms of state finances of Ukraine: first results and subsequent prospects]. Analytical lecture. Kyiv: NISD. (in Ukrainian)
6. Oficijnyj sajт ministerstva socialnoyi polityky Ukrainy. Available at: <http://www.msp.gov.ua> (accessed 24 September 2018).

Petrushka O.V.

Candidate of Economic Sciences,
Senior Instructor at Department of Finance
named after S.I. Yuriy,
Ternopil National Economic University

TO THE QUESTION OF DETERMINING THE EFFECTIVENESS OF MANAGEMENT OF THE SYSTEM OF COMPULSORY SOCIAL INSURANCE IN UKRAINE

Ensuring the highest possible level of welfare of citizens and social stability of society is one of the urgent tasks of the state. Thanks to the effective management of the social insurance institutions, it is possible to achieve high social standards and to create a new model of social protection in Ukraine that is consistent with the principles of social justice and economic efficiency. To determine the effectiveness of the social insurance system management, it is expedient to apply the following assessment criteria.

Observance of international standards of minimum standards of social protection. Today, there is a negative tendency towards the financial provision of health care institutions; the issue of the introduction of compulsory health insurance remains unresolved. Regarding pensions, according to international standards, the minimum age, invalidity or survivors' pension should be at least 40% of the average wage in the region.

Reasonableness of insurance tariffs. The establishment of the size of insurance tariffs for compulsory social insurance should be based on the assessment of the change in the frequency of insurance claims.

Stability of the legal base of social insurance. As practice shows, the legislative framework for the provision of social security to the citizens of our state is extremely unstable, which creates barriers for the effective management of the social insurance system.

Administration of contributions to compulsory social insurance. According to the designated authority, social insurance funds lost the motivation to mobilize the necessary amount of the paid single social contribution.

The absence of social insurance resources management functions and tasks not related to social insurance. Almost all social insurance funds, in addition to the main functions regarding the social security of insured citizens, carry out additional functions that are beyond the control of the financial resources of compulsory social insurance.

Accurate calculation of planned and forecast indicators of the social insurance system. An important role in the management of financial resources of social insurance is played by the correct calculation of planned and forecast indicators of income and expenditure of social insurance institutions and the minimum attraction of funds from the single treasury account of the state.

The possibility of an independent calculation of insured nominal amounts of insurance payments. Due to the reform of the social insurance system in Ukraine and the constant changes in the legislation, there is a considerable complexity in the independent calculation of the insured social benefits that belong to it in various types of social insurance.

The expediency of attracting non-state financial institutions to the management of compulsory social insurance. The involvement of non-state financial institutions in compulsory pension or medical insurance is appropriate only if the income from investing financial resources of social insurance which is disposal far exceeds their administrative and managerial expenses.

Taking into account the abovementioned criteria in making managerial decisions, the governing institutions of social insurance funds will be able to optimize the use of financial resources of the social protection system, improve the administration of social contributions, and also ensure the integration of Ukraine into the international system of social insurance.